

EPIZODA MONTANA

Gordan Stojović

Researcher of Montenegrin diaspora in this paper provides panoramic description of the settling of Montenegrin pioneers in the expanses of the American West referring to their fate, with the attention focused on one family from Montana, whose member managed to integrate into American society, thanks to the basketball, more successfully than his compatriots who were sentenced to live in the mining ghettos.

Crnogorci su vjekovima ratovali i društvena hijerarhija se ogledala u isticanju tokom ratovanja. Krajem 19. i početkom 20. vijeka, kada Crna Gora živi u relativnom miru, započinju masovni odlasci u Ameriku. To postaje crnogorska svakodnevica i po prvi put se ustanovljava jedan sasvim novi moralni princip. Upravo tada imperativ isticanja i hrabrosti postaje nešto drugo. U „Sjećanjima“ Timotija Jokanovića doslovce kaže: *onaj ko valja on odlazi, a onaj ko ne vrijedi taj ostaje*.

Hiljade mladih Crnogoraca u želji da na taj način pokažu svoju hrabrost i odlučnost odlazi preko Atlantika i time, kako je rekla Džudi Ferguson u svom tekstu o Crnogorcima na Aljasci (*Interior Immigrants*), postaju: *glavni proizvod industrijalizacije*. Pečalbari postaju najvažniji izvozni proizvod svoje malene

zemlje. Time joj mnogo smanjuju spremnost na odbranu, ali svojim radom u tuđini doprinose napretku Crne Gore. Bilo je godina kada je ukupni budžet Crne Gore bio jednak novčanoj pomoći, donacijama, priložima koje je dobijala od svojih ljudi, iseljenika koji su radili širom svijeta.

Crnogorci su u odnosu na mnoge druge doseljenike bili u znatno težoj poziciji. Kada bi stigli u New York, kao glavnu emigrantsku luku na ševnom dijelu američkog kontinenta, nijesu imali kome da se obrate za pomoć sem svojim sunarodnicima koji su stigli prije njih. Nijesu imali nikakvog konzulata ili ambasade koja bi štitila njihove interese sve dok ne bi postali američki državljani (a to se dešavalo vrlo rijetko s obzirom na to da su Crnogorci uglavnom išli „na zaradu“ tj. sa namjerom da se vrate, a ne da ostanu). Takav model emigriranja, znatno drugačiji od mnogih drugih evropskih naroda mnogo je uticao na kasniju brojnost kolonija. Mnogi mladi emigranti čekali su da „dovoljno zarade“, pa nijesu zasnivali porodice. Ako bi ostajali do duboke starosti, o njima bi do smrti vodili brigu njihovi prijatelji i društva uzajamne pomoći. Nedovoljna zaštićenost crnogorskog emigranta u SAD-u traje suviše dugo. Postavljanje istaknutog kapetana Antonija Seferovića za konzula Crne Gore u Njujorku 1915, suštinski je služilo za prebacivanje ili prikupljanje dobrovoljaca, više nego što je imalo funkciju pravog konzulata. Takva situacija i izostanak potpore tadašnje Crne Gore, kao i nestanak države doveli su do izolacije rijetkih patriotski orjentisanih snaga i organizacija (koje su uglavnom nastale kao odgovor na obespravljenje Crne Gore poslije 1918. godine) i stvorila uslove da sve najznačajnije crnogorske kolonije, odnosno potomci tadašnjih emigranata, nestanu u višedecenijskom procesu asimilacije. Danas veoma često i ne znaju da je Crna Gora ili se ojećaju pripadnicima dijaspare nekih drugih država.

Dolazak pionira

Prvi pisani podaci o brojnijem prisustvu Crnogoraca na američkom kontinentu vezani su za južne države Misissippi, Luizijanu, Misuri i gradove Sent Luis, Baton Ruž. Neka tipična crnogorska prezimena se mogu pronaći na listama vojnika na strani konfederacije, što potvrđuje da su neki i trajno ostali na na tom području. Ali s obzirom na to da se radi o sredini 19. vijeka vrlo je vjerovatno da su tim pojedincima, koji bi došli u Ameriku najčešće iz primorskih i južnih djelova današnje Crne Gore, u najvećem broju slučajeva južne države služile samo kao usputna stanica prema zapadu đe se upravo tih godina zahuktavala zlatna groznica koja je privukla pionire iz svih krajeva svijeta.

Može se reći da se među tim pionirima, desperadosima, nalaze i prve grupe doseljenika iz Crne Gore. Baš kao i svi ostali, oni su privučeni pričama o zlatu i velikom bogatstvu. Prvi pisani podatak o Crnogorcu na Zapadu vezan je za ime Džona Vickovića kako stoji u dokumentima (tj. Jovana Vickovića iz Čeklića) koji se prvo pominje 1859. godine kao *Gold Miner* u okolini Los Anđelesa, potom 1877. kao vlasnik restorana u San Francisku i na kraju 1884. kao vlasnik hotela (ili više njih) u Los Anđelesu.

Pored njega na Zapad pristižu sve veći broj pionira iz južnih krajeva današnje Crne Gore, a ponajviše iz Paštrovića i Crmnice.

Pored naših, iz slovenskih krajeva dominirali su doseljenici iz raznih krajeva Hrvatske, odnosno Dalmacije. Sa njima su doseljenici iz naših krajeva bili u prisnim odnosima. Ostali doseljenici su ih veoma često poistovjećivali zbog sličnosti fizionomija, jezika, imena, prezimena itd.

Privučeni pričama o zlatu i mogućnostima da brzo dođu do novca, kao i svi ostali, dolazili su prvo u Nevadu. Među avantu-

ristima koji su stizali iz svih krajeva svijeta došli su i prvi doseljenici iz Crne Gore. Stigavši tamo teško su radili da bi uspjeli, a mnogi bi se nakon kraćeg boravka u „divljoj“ Nevadi preselejavali u pitomije djelove američkog Zapada, najčešće u Kaliforniju.

Među njima su bili Petar Radović, Džon Uzović, Džon Čatović, Džon Ivanković, E. Franićević, Nikola Dabović, Petar Radoičić, Nikola Milović, A. Marinović, poznata braća Perazić Ilija, Nikola i Petar, zatim braća Medin, Džon Lazarević i još mnogi drugi znani i neznani.

Novine *Reese River Reveille* od 21. decembra 1866. godine reklamirale su na prvoj stranici gostionicu „Alhambra“, čiji je vlasnik bio N. Barović koji, kako je stajalo u reklami, *ima čast obavijestiti svoje prijatelje i javnost da će ih dočekati i pobrinuti se za njihov duševni ugođaj s najvrsnijim vinima, cigarama i alkoholnim pićima koja se mogu naći na tržistu, a ljubitelji bilijara mogu se oprobati u šarmantnoj vježbi na najboljim mogućim stolovima dok će profesor Plumhof svake večeri svirati klavir.* (Adam Eterovich)

Daily Trespass iz Virdžinija Sitija 11. novembra 1867. godine reklamirao je „Adriatic Saloon“ u Južnoj C ulici 8, čiji je vlasnik bio Špiro Vučković, rodom iz Risna.

U tom oglasu pozivao je u „to omiljeno mjesto odmora za sve uživatelje pića i ožednjele“ koji će u njemu pronaći „najbolja vina i alkoholna pića svih vrsta, te najbolje i najprobranije vrste cigareta“.

The Carson Daily Appeal iz Karson Sitija objavio je 16. novembra 1867. godine zanimljiv oglas o prodavnici Džordža Zenoovića iz Budve koji je nudio voće, povrće, lješnike, slatkiše, duvan, cigare i lule. Tvrdio je da *svaki dan iz Kalifornije brzim vozovima i ekspresnom poštom dobija svježu pošiljku robe uključivši i sve vrste kalifornijskoga i tropskog voća koje se mogu nabaviti.*

Najuspješniji među njima vjerovatno je bio Marko Medin, rodom iz Budve, čija životna priča najviše liči na sagu sa starog Zapada. Bio je jedan od najuspješnijih i najimućnijih južnoslovenskih pionira na Zapadu. Čovjek čije je ime upisano u važnim mjesnim istorijama tog dijela Amerike.

Već 1856. godine posjedovao je voćarnicu u San Francisku i stekao prilično bogatstvo. Godine 1861. među prvima se doselio u Nevadu, u Virdžinija Siti. Sve do početka 1863. godine njegova je voćarnica „San Francisco“ na uglu Unije u Ulici C u Virdžinija Sitiju vrlo dobro poslovala i bila jedna od najvećih firmi u tom gradu. Medinova zgrada u Virdžinija Sitiju bila je jedna od najvećih ciglom zidanih zgrada u gradu.

Medin i njegovi saradnici registrovali su 29. juna 1863. godine preduzeće Medinove kompanije za zlato i srebro, koja se nalazila u rudarskom području u uvali Vašu, Nevada. Osnovni kapital korporacije iznosio je preko 100 000 dolara. Tokom višegodišnjega rada na tom projektu Medin je postao veoma bogat čovjek.

Njegov zemljak Džon Gregović, rođen u Paštrovićima, oženio se Francuskinjom i postao imućan čovjek grada Tonopaha, Nevada. Nakon što je Nevada 1864. godine proglašena državom, Gregović je imenovan za državnog službenika te je odrađio nekoliko mandata.

Ilija Franičević, takođe rođen u Paštrovićima, bio je vlasnik nekretnina i trgovac alkoholnim pićima u Renu.

Aleksandar Drobnjak, rođen u Risnu, posjedovao je dosta zemlje i hotel u Renu, preko puta Južne pacifičke stanice.

Jefto Davidović, iz Paštrovića, i Mark Maina iz Budve bili su pioniri u Tonopahu. Maina je kasnije postao poznati vlasnik lanca restorana u Sakramentu.

N. Čatović iz Morinja stekao je početno bogatstvo kao rudar, a kasnije je postao poznati poslovni čovjek u Silver Piku, Nevada. Njegovi su potomci živjeli u Renu.

Početkom 1870-ih godina Nikola Barović vodio je restoran u glavnoj ulici u Ostinu, Elia Perazić i G. Zenović prodavali su voće i slatkiše u Karson Sitiju.

Nikola Trojanović iz Herceg Novog bio je vlasnik gostionice, Petar Perazić iz Crmnice i N. Gunjina iz Dalmacije bili su preprodavaci voća, F. Antunović posjedovao je restoran i gostionicu.

Marko Medin najpoznatiji pionir američkog Zapada iz naših krajeva je u Hamiltonu imao svoju „gostionicu s biljarom“.

J. Ivanković iz Paštrovića prodavao je voće i slatkiše u Trežr Sitiju.

Osim Medina, u Virdžinija Citiju je poslovalo još nekoliko Crnogoraca koji su bili vlasnici gostionica kao što su Špiro Vuković i njegov brat Todor.

U isto vrijeme počinju i prvi dolasci na Aljasku, takođe u potrazi za zlatom.

Nakon zlatne groznice u Nevadi, Arizoni i Kaliforniji započinju i odlasci prvih pionira na Aljasku među kojima je takođe bilo dosta Crnogoraca. U rudarskim knjigama te američke države od 1900. do 1919. upisano je čak oko 200 Crnogoraca koji su u potrazi za zlatom stigli na Aljasku. Nesumnjivo broj naših iseljenika bio je mnogo veći jer je nemoguće utvrditi koliko se njih, koji su već bili na teritoriji SAD-a odlučilo za Aljasku.

Kao i na mnogim drugim mjestima, Crnogorci su i na Aljasci ostavili dubok trag. Sopstvenim životom doprinjeli su razvoju jedne tako velike nacije kao što je američka.

Među našim pionirima bili su Džon Hajduković najpoznatiji pionir Ferbenksa, čovjek čija se kuća danas smatra američkim nacionalnim blagom. Kao jedan od najpoznatijih pionira iza sebe je ostavio mnoge priče, misterije, te svojim životom inspirisao američku spisateljicu Džudi Ferguson da napiše djelo posvećeno njegovom životu (koje je prevedeno i objavljeno u ediciji Matice crnogorske).

Ali mnogi drugi Crnogorci su ostavili neizbrisiv trag u ovoj državi. Guverner te američke države bio je Majk Stijepović, rodом iz Risna, a mnoge značajne porodice na Aljasci kao što su Dapčevići, Milajići, Roganovići i itd. našeg porijekla.

Kako je zlatna groznica jenjavala, tako se centar naseljavanja pomjerao sve istočnije, prvo prema Montani i Minesoti, Koloradu i Pensilvaniji.

Baš kao i u domovini, i u Americi su se dešavali mnogi mili i nemili događaji. Preslikavala su se plemenska rivalstva i razne porodične zavade. Život Crnogoraca, koji su uglavnom bili rudari, drvošeće i radnici na raznim fizičkim poslovima, bio je više nego težak. U brojnim rudarskim nesrećama u Pensilvaniji, Koloradu, Aljasci i Montani stradao je veliki broj naših iseljenika čiji ostaci počivaju na rudarskim grobljima širom Sjedinjenih Američkih Država. Dešavalo se i da se stvari dodatno iskomplikuju, kako sa drugim doseljenicima tako i međusobno, o čemu svjedoči ovaj članak iz *St Luis Daily* iz 1907. godine:

*Crnogorac je ubijen dok je gasio požar
koji je ugrožavao njegov dom*

Nikola Nikčević, crnogorski rudar sa prebivalištem u Čisholmu, ubijen je u nedjelju veče ispred svoga doma. Nepoznata osoba ga je ustrijelila. U subotu veče nepoznata osoba je zapalila njegovu kuću, ali je vatra brzo su ugašena. Kuća je ponovo zapaljena u 10 sati u nedjelju veče, a na Nikčevića je pucano kad je istrčao da gasi požar. Pod sumnjom za učešće u zločinu uhapšeno je devet Crnogoraca, ali su tvrdili da su nevini, a za zločin su okrivili Sindikat Rudara.

Ubistvo će istražiti isljednik.

Montana

Početkom 20. vijeka, i pored toga što ih je moguće naći u svim djelovima Amerike, sve veći broj Crnogoraca i orijentišu se prema velikim industrijskim gradovima Čikagu i Detroitu.

Grad Bjut u Montani postaje Crna Gora u malom. U jednom trenutku od 100 000 stanovnika čak je 5 000 bilo iz raznih krajeva Crne Gore. Zatvaranjem rudnika i grad je postajao sve manji i manji da bi došao do današnjih 30 000. Kao i ostali, Crnogorci su u najvećem broju napustili kako Bjut, Bilings tako i druge gradove Montane koji su bili najbrojnije kolonije, tako da je danas broj ljudi našeg porijekla znatno manji nego početkom prošlog vijeka.

Slična situacija je i u Hazeltonu u Pensilvaniji, đe se računalo da je početkom prošlog vijeka (1902) živjelo preko 4 000 Crnogoraca, uglavnom koncentrisanih u jednom dijelu grada đe je danas ostalo svega oko 50-ak porodica. Mnogi su se vratili u Crnu Goru, ali najveći broj je otišao prema Detroitu, Čikagu, Njujorku itd. Potomci ondašnjih iseljenika danas su rasuti po teritoriji čitavih Sjedinjenih Američkih Država.

Za ovaj pregled sam koristio podatke iz djela Adama Eterovića, Džudi Ferguson i Vlada Gojnića, da bih pažnju čitalaca fokusirao na jedan prilog iz američke štampe koji osvjetljava na poseban način sudbinu pojedinca i porodice porijeklom iz Crne Gore.

U članku Lize J. Nicholas,* koji slijedi opisan je život jedne porodice doseljene iz Crne Gore u Montanu.

* Liza J. Nikolas je pomoćni profesor istorije na Montana državnom univerzitetu - Bozeman. Autorica je *Becoming Western: Stories of Identity and Culture in the Cowboy State* (Univerzitet Nebraska press, 2006) i suizdavač *Imagining the Big Open: Nature, Identity and Play in the New West* (Univerzitet Utah press, 2003).

Od ugljenokopa do košarkaškog terena

Košarka u Bercreek-u, Montana

Na padinama Bertut Mauntinsa, neposredno prije posljednjeg uspona do Red Lodža, leži Berkrik, rudarsko mjesto čije uglavnom napuštene zgrade ukazuju na nekadašnje zlatne godine. Zapad ima mnogo takvih mjesta, svaki sa svojom pričom. Imena nekadašnjih stanovnika Berkrika otkrivaju mnogo o zapadnom predanju male zajednice: Pekić, Jurković, Samardžić, Chesarek, Mićunović. Za mnoge stanovnike tog imigrantskog gradića, priča je bila vezana za jedno posebno mjesto: košarkaški teren lokalne gimnazije. Znanje koje su imali protivnici Berkrik Bersa 20-ih, 30-ih i 40-ih godina prošlog vijeka NBA (nacionalno košarkaško udruženje) je tek nedavno iskoristila: Sloveni stvarno znaju da igraju „basket“. Košarka u srednjoj školi u Berkriku nije bila samo zabava za igrače i navijače, već snažno sredstvo asimilacije u američki način života.¹

Džon Barović je bio jedna od poznatih košarkaških zvijezda u Berkriku i njegova porodica je služila kao uzor onima koji su se tu naseljavali. Johnov otac, Simo, odrastao je u Crnoj Gori, maloj državi koja je kasnije bila sastavni dio Jugoslavije, a 1908, sa 17 godina, došao je u Tonopah, Nevada, da radi u ugljenokopima i polaže šine. Kad je izbio Prvi balkanski rat 1912. godine, Simo je otišao kući da se bori protiv Turaka. Ostao je i borio se u Drugom balkanskom ratu, oženio se, dobio troje dece, i postao prevodilac za Crveni krst tokom Prvog svjetskog rata. Kada je Simo poveo svog mladog sina u posetu kampovima u kojima je radio, radnici američkog Crvenog krsta su dječaka prozvali Džon umjesto Vojin. Džonovog brata Milutina nazvali su Majk, a njihovom

¹ Informacije i citati iz teksta su uzeti iz piščevog intervjua sa Džonom Barovićem, marta 2002. godine.

Montana Episode

by LIZA J. NICHOLAS

From Coal Mine to Courtside

Basketball in Bearcreek, Montana

At the edge of the Beartooth Mountains, just before the final climb up to Red Lodge, sits Bearcreek, a mining town whose mostly deserted buildings hint at a heyday some years in the past. The West is made up of many such places, each with its own particular story to tell. The names of Bearcreek's past residents reveal much of the little community's own western saga: Pekich, Jurkovich, Samarzich, Chesarek, Michunovich. And for many of the residents in this immigrant town, their story was defined in one place in particular: the basketball court of the local high school gymnasium. In the 1920s, '30s, and '40s, opponents of the Bearcreek Bears knew something that the National Basketball Association has only recently capitalized upon: Slavs can really play some "round-ball." High school basketball in Bearcreek was not only a small-town diversion for its players and fans but a powerful means of assimilating into American life.¹

John Barovich was one of Bearcreek's celebrated basketball stars, and his family typified those who settled in Bearcreek. John's father, Simo, was raised in Montenegro, a small country in what would become Yugoslavia, and in 1908, at the age of seventeen, he came to Tonopah, Nevada, to work in the coal mines and lay railroad track. When the First Balkan War broke out in 1912, Simo went home to fight against the occupying Turks. He stayed and fought in the Second Balkan War, married and had three children, and became an interpreter for the Red Cross during World War I. When Simo took his young son to visit the camps where he worked, the American Red Cross workers began calling the boy John instead of his given name Vojin. They dubbed John's brother, Milutin, Mike and referred to their father as Sam. When the

family decided to come to this country after the war, the American names stuck.

The Barovich family boarded a ship at Dubrovnik in 1921, bound for Ellis Island and, ultimately, Montana. John's father had a half brother in Bearcreek, and Sam knew the mines were hiring. When they arrived, the Barovichs found one of the most vibrant ethnic communities in the West. Bearcreek was founded in the early 1900s and flourished after the Montana, Wyoming & Southern Railroad linked it to Bridger and the Northern Pacific main line in 1906. The Montana, Wyoming carried hundreds of carloads of coal from the little valley every day. Bearcreek is only a few miles from Red Lodge, but in the early days no automobile could make it over the steep hill separating the two mining communities and so Bearcreek remained largely secluded in its niche at the edge of the Beartooths.²

In its heyday, at least two thousand people lived and worked in Bearcreek, and the town had several mercantiles, among them the Peoples' Cooperative Store, the Jonkovich and Pekich Meat and Grocery, and the Samarzich Grocery, and also

In the 1930s and 1940s, Bearcreek basketball drew the community together to cheer on their exceptional high school teams. Mike Barovich (right) played for the Bearcreek Bears before receiving a basketball scholarship to attend college. He played for Billings Polytechnic Institute (later renamed Rocky Mountain College) from 1936 to 1939, where his long-range hook shot was "the talk of the town." The hard-to-guard Barovich helped the Crusaders compile a 21-1 win-loss record during the 1938-39 season.

LIZA J. NICHOLAS | SPRING 2009 61

30-ih i 40-ih godina prošlog vijeka Berkrik košarka podigla je zajednicu da navijaju zajedno za izvanredni srednjoškolski tim. Majk Barović (desno) igrao je za Berkrik Berse prije nego što je dobio košarkašku stipendiju za koledž. Igrao je za Bilings politehnički institut (kasnije preimenovan u Roki Mauntin Koledž) od 1936. do 1939. de je njegov način ubacivanja lopte bio „glavna tema u gradu“.

ocu su se obraćali sa Sem. Kada je porodica odlučila poslije rata da dođe ovamo, američka imena su ostala.

Porodica Barović se ukrcala na brod u Dubrovniku 1921. godine, putovala ka Elis ostrvu i, na kraju, ka Montani. Džonov otac je imao polubrata u Berkriku i Sam je znao da ima posla u rudnicima. Kada su stigli, Barovići su otkrili jednu od najšarolikijih etničkih zajednica na Zapadu. Berkrik je osnovan početkom 1900. i procvjetao je nakon što se Montana, Vajoming i južna željeznica povezala sa Bridžer i ševernopacifičkom glavnom prugom 1906. godine. Montana, Vajoming je iz male doline svaki dan iznosio stotine kola natovarenih ugljenom. Berkrik je udaljen svega nekoliko milja od Red Lodža, ali na početku nijedan automobil nije mogao da pređe strmo brdo koje je odvajalo dvije rudarske zajednice, tako da je Berkrik uglavnom ostao odvojen u svojoj uvali na padinama Bertuta.²

Na vrhuncu svog razvoja u Berkriku je živjelo i radilo najmanje dvije hiljade ljudi, i grad je imao nekoliko trgovina, među kojima Pipls Kooperative Stor (narodna zajednička radnja), Jonković i Pekić mesara i bakalnica, Samardžić bakalnica, dičili su se apotekom sa fontanom i podijumom za ples, pozorište „Happy Hour“, i dva hotela (zajedno sa Grin Frontom, čije je apartmane u dvospratnici vodila jedna gospođa). Grad je imao jednog pogrebnika i najmanje trinaest krčmi. Srbi, Hrvati, Crnogorci, Slovenci, Austrijanci, Finci, Italijani i Škoti živjeli su i radili zajedno, iako odvojeni u svojim etničkim enklavama: Škoti su živjeli u Skoč Culi, većina Srba u Čikentaunu, a Hrvati, Slovenci i Finci u Stringtaunu. Ostali sušedi su živjeli u

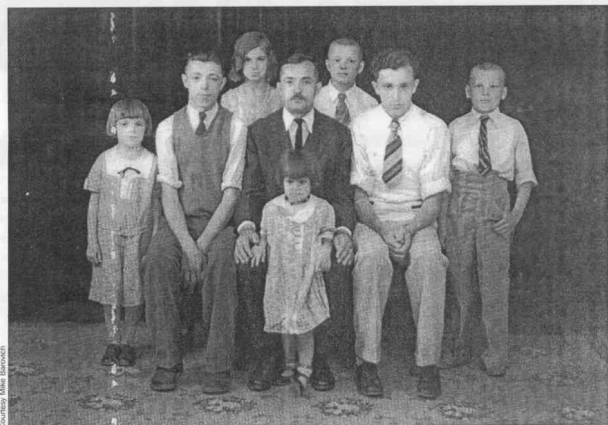
² Vidi Jon Axline, „Something of a Nuisance Value: The Montana, Wyoming & Southern Railroad, 1905-1953“, *Montana The Magazine of Western History*, 49 (zima 1999), 48. radnički nemiri potresli su zajednicu samo nekoliko puta. Kada je radnički vođa Džon. L. Luis podigao štrajk 1919, američka vojska je privremeno poslata u Berkrik i Red Lodž da uguši moguće nasilje.

boasted a drugstore with a fountain and dance floor, the Happy Hour Theater, and two hotels (including the Green Front, which had second-floor rooms managed by a madam). The town had an undertaker and at least thirteen saloons. Serbians, Croatians, Montenegrins, Slovenians, Austrians, Finns, Italians, and Scots lived and worked together, although separated into their own ethnic enclaves: Scots lived in Scotch Coulee; most Serbs lived in Chickentown; and Croatian Slovians and Finlanders settled in Stringtown. Other neighborhoods included Highbug, the residence of the up-and-comers; Cousin Row, whose residents were mostly related; and Company Row. The town's ethnic vibrancy was evident in both large and small ways—one mine employee remembers, with a certain fondness, the often-stifling odor of garlic and wine wafting up from the other side of the pay window.³

Despite their mother's refusal to learn English, John and his siblings took to the language quickly. The local kids were often John's eager instructors,

with some predictable results: "The first day of school I already learned three words" and proclaimed to the teacher, "Go to hell!" "I didn't know what I was saying," John still insisted years later. The school was a reflection of the community; in a time long before the bloody conflicts of the 1990s tore apart their homeland, Serbians, Croatians, Slovenians, and Montenegrins in Bearcreek worked and lived together relatively peacefully, excepting the occasional fistfight. "The first grade and every grade consisted of 95 percent foreign kids. We got along real well. It was kind of funny. The Italians tried to speak our language, and we tried to learn Italian," John remembered.

The community's celebrations reflected its inhabitants' international backgrounds. "We had a saint's day. And people from different areas of the country had a different saint and our saint day was in November." The Eastern Orthodox Church's Easter came the week after the Roman Catholic Easter and was a particularly vibrant local celebration, involving a Montenegrin egg-cracking contest that frequently

The high-grade coal mined near the town of Bearcreek drew thousands of immigrants to the community in the late 1800s and early 1900s. Among them were many Slavic families, including the Barovichs, pictured here, who arrived in Bearcreek in 1921. The Barovich family included two basketball stars: Mike, left of his father (in suit and tie), and John, right of his father. The other siblings are (back row) Margaret and Nick, (center row) Martha and Louie, and, in front, Luba (later called Babe).

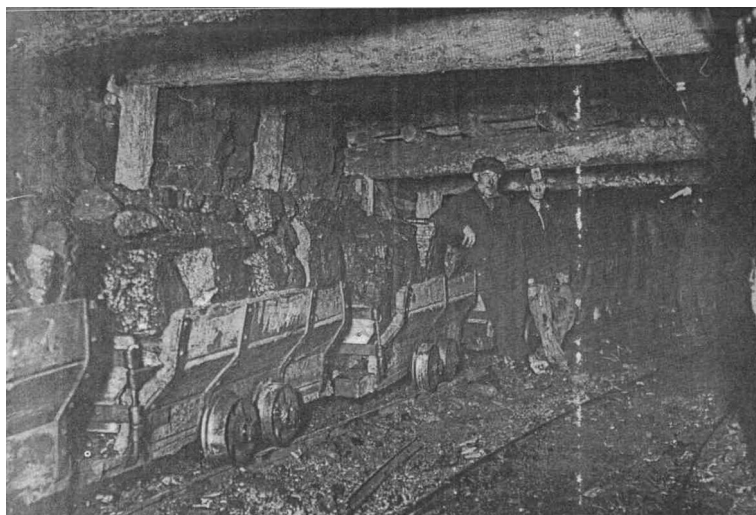
Ugljenokop blizu Berkrika privukao je hiljade imigranata u ovu zajednicu krajem 19. i početkom 20. vijeka. Među njima je bilo dosta slovenskih porodica, uključujući i porodicu Barović, na slici, koja je stigla u Bearcreek 1921. Porodica Barović je imala dvije košarkaške zvijezde: Majk, lijevo od svog oca (u odijelu i kravati) i Džon, desno od svog oca. Ostala braća i sestre su (zadnji red) Margaret i Nik, (srednji red) Marta i Lui i Luba, kasnije nazvana Bejb (prvi red).

Hajbagu, mjestu za poduzetnike; Kazn-Rou, čiji su stanovnici uglavnom bili rodbinski vezani; i Kompani Rou. Etnička raznolikost grada je bila očigledna i u detaljima - jedan rudar se šeća, sa određenom naklonošću, često zagušljivog zadaha bijelog luka i vina koji bi izbijao sa druge strane šaltera za isplatu.³

Uprkos odbijanju njihove majke da uči engleski jezik, Džon i njegova braća su brzo savladali jezik. Lokalna деца su često bili Džonovi revnosni učitelji, sa predvidljivim rezultatima: „Prvi dan škole sam već naučio tri riječi“ i rekao ih učiteljici: „Idi do đavola.“ „Nijesam znao šta joj govorim“, Džon je godinama govorio. Škola je bila odraz zajednice; mnogo prije krvavog sukoba 90-ih godina prošlog vijeka koji je rascijepao njihovu zemlju, Srbi, Hrvati, Slovenci i Crnogorci su živjeli i radili u Berkriku relativno mirno, izuzev povremenih tuča pesnicama. „Prvi razred kao i ostali razredi imali su 95% strane dece. Stvarno smo se dobro slagali. Bilo je na neki način smiješno. Italijani su pokušavali da nauče naš jezik, a mi smo pokušavali da naučimo italijanski“, prišćeća se Džon.

Slavlje u gradu je odražavalo međunarodno porijeklo stanovnika. „Slavili smo slavu. Ljudi iz drugih djelova zemlje imali su drugu slavu a naša slava je bila u novembru.“ Pravoslavni Uskrs je bio neđelju dana nakon katoličkog Uskrsa i to je bilo raznoliko lokalno slavlje, zajedno sa crnogorskim takmičenjem u tucanju jaja koje bi se često završilo pucnjevima i opijanjem. Životi imigranata su često bili vezani za religiju i na drugačiji način. Bilo je uobičajeno za najstarijeg sina pravoslavnog domaćinstva da postane svještenik, ali uprkos Semovom pokušaju da lokalni šerif nagovori Džona da se vrati u zemlju i postane svještenik, Džon je tvrdoglavo istrajao, odlučan da započne nezavisan život u novoj zemlji. „Pokušao je svaki put da me naćera da

³ Anna Zellick, „We all intermingled“: dječje uspomene na južnoslovenske imigrante u Red Lodžu i Berkriku, Montana 1904-1943, „*Montana the Magazine of Western History*“, 44 (ljetu 1994), 40.

Rudari poziraju ispred natovarenog vagona
koji ide za Internešnl Berkrik rudnik iz rudnika Smit.

se vratim u Jugoslaviju“, Džon se prišećao svog oca. „Ali to nikad nijesam uradio.“⁴

Za decu imigranata, košarka je postala sredstvo asimilacije u američki način života. Bilo da je neko bio Italijan, Sloven, Finac ili Škot, bilo je samo važno koliko je bio dobar igrač. Košarka je tada postala način da se prevaziđu nacionalnosti radi jednog zajedničkog cilja: pobijediti protivnika. Izmiješani etnički timovi su radili upravo to, utakmica za utakmicom, tokom 30-ih i 40-ih godina prošlog vijeka u gimnaziji pred navijačima koji su stajali, jer nije bilo tribina. U Džonovom završnom razredu 1932. Berkrik Bers su bili na trećem mjestu na državnom šampionatu, koji je tada uključivao veće škole kao što su Bjut i Bilings. Džon je igrao centra u Ol-Steit timu. Većina njegovih vještina se razvila tokom hladnih dana u dolini, kad je pucao basket u zid od štale. Kad bi lopta postala kašasta, deca bi utrčala u kuću i stavila je iza šporeta dok se ponovo ne bi naduvala.

⁴ Ibid. 42

Džonov brat Majk se šeća, prije nego što mu je stipendija od košarke omogućila da napusti Berkrik, zarađivao je 1.97\$ na sat, vozeći natovareno vozilo za „Montana Coal and Iron Company“, živio kod kuće „vozio stari očev auto, pušio njegove cigarete i pio njegov viski. Mislio sam „Zašto bi, kog đavola, išao u školu?“ Ali išao je, igrao četiri godine za Bilings politeznički institut (kasnije nazvan Roki Mauntin Koledž) u Bilingsu. Džon je zaradio stipendiju za Montana državni koledž u Bozemanu, igrao za Bobket tim i onda nastavio trenersku karijeru u gradovima Montane. Za Džona i njegovu braću Majka i Nika, koji je igrao na univerzitetu Juta, košarka je postala sredstvo da se izbore za život izvan rudnika. Tri Jugoslovena i jedan Finac iz Berkrika i Red Lodža takođe su igrali 1935. za Montana državni koledž, koji se nazivao „legija stranaca“ zbog internacionalnog sastava igrača.⁵

Rudar Džon rijetko je pričao o svom poslu. Radili su naporno i znali su za rizik koji nosi rudnik. Samo ogromne temperaturne razlike zahtijevale su krajnje svakodnevno fizičko prilagođavanje. „Dešavalo se da je napolju -30°C, a dolje u rudniku između 65-70 stepeni“, prišuća se Džon. Opasnosti koje nosi rudnik su rudarima stalno bile u podsvijesti, i John se šeća kako bi njegov otac popio „dva čista viskija svaki dan kad bi stigao kući.“ Rudari su pravili svoj vlastiti alkohol, čak i tokom godina prohibicije, kada bi se mogao naći kod mnogih u podrumima ili skrovištima u planinama. „Pun vagon grožđa bi stigao u Berkrik iz Kalifornije i svi bi kupili po tonu ili više. Pola tone crnog i pola tone bijelog grožđa, pa bi pravili 50 galona crnog i 50 galona bijelog vina, a od kaše bi napravili 13 galona rakija. I to bi trajalo čitavu godinu.“

Berkrik je vjerovatno najviše poznat kao mjesto najgore rudarske nesreće u istoriji Montane.⁶ U zimu 1943. zemlja je bila usred II svjetskog rata i rudari su radili u tri smjene šest dana sedmično

⁵ Ibid 41, 42; Billings (Mont.) Gazette, januar 22, 2004.

⁶ Vidi Michael P. Malone i Richard B. Roeder, *Montana: A History of Two centuries* (Seattle, 1976), 259.

Džon Barović, 1935.
Montana državni koledž

Džon Barović je bio zvijezda u timu Berkrik Bersa tokom cijelog srednjoškolskog školovanja, igrao je centra u All-State timu 1932., a tokom studiranja igrao je za Bobkets u Bozema Montana državnom koledžu (iznad, 1936). On je u zadnjem redu, treći sa lijeve strane. Igrači iz Berkrika su Fin El Dojra (zadnji red, četvrti sa lijeve strane) i (srednji red, treći i četvrti sa lijeve strane) Slovenci Albert Zupan i Pit Vavić.

da bi proizveli ugalj koji je bio potreban naciji tokom rata. Sunčanog zimskog jutra 27. februara 1943. puna ekipa od sedamdeset i sedam ljudi je došla na posao u Smit rudnik br. 3. Nekoliko rudara, koji bi možda ostali kod kuće, došli su taj dan na posao jer je bila isplata. Trebao je biti posljednji radni dan za Pita Đovetija. Radio je na motornoj dizalici unutar rudnika. Džo Mek Donald je trebao da se javi vojnoj službi sljedećeg utorka. Ali do 9:30 ujutro, puna smjena je radila, zajedno sa Džonovim ocem Semom. Kada su pištaljke za uzbunu proparale vazduh u rudniku, zajednica je znala da se nešto strašno desilo. Metan gas koji se izgleda skupljao u rudniku slučajno je eksplodirao. Eksplozija i nedostatak kiseonika nakon nje ubili su sedamdeset i četvoro ljudi. Petorica u maloj prodavnici na udaljenoj jugoistočnoj strani su preživjeli sat i po nakon eksplozije. Neki od njih su ostavili poruke na svojim kutijama. Poruka pored tijela Voker Jokija i Džona Sudara je glasila: „Zbogom žene i kćeri. Umrli smo lakom smrću.

Volimo vas, ostajte dobro.“ Druga od Emila Andersona je glasila: „Pet minuta je nakon 11 sati, Agnes i deco žao mi je što se ovako rastajemo. Bog vas blagoslovio, Emil sa puno ljubavi.“ Džon je bio trener u obližnjem Kolumbusu i pridružio se građanskoj spasilačkoj službi u Smit rudniku br. 3. Prišeća se da su pratili spasioce koji su nosili gas maske niz rudarsko okno đe su našli tijela u lavirintu podzemnih avenija. „Radili smo dva ili tri dana i izvukli smo tijela vani.“ Džonov otac je imao 57 godina kada je umro. Preživio je tri rata i preko dvadeset godina rada ispod zemlje. Pedeset osam žena su ostale udovice, a jedna trećina Berkrik školske dece je ostala bez očeva na taj užasni dan.⁷

Tragedija u rudniku Smit je bukvalno i figurativno bila smrtonosno zvono za grad.⁸ U godinama nakon nesreće većina kuća je odvučena van Berkrika i danas je veoma teško zamisliti nekadašnje komešave ulice Berkrika ili danas tiha brda sa oštrim zvukom pištaljke iz ugljenokopa koje su godinama uređivale svakodnevni ritam života stanovnika. Ali ukoliko pažljivo slušate jednog oktobarskog petka uveče, možda ćete moći nazrijeti navijanje iz stare gimnazije i toptanje koraka Mek Donalda, Barovića, Jokisa i Pekića dok Berket Bers niže još jednu pobjedu.⁹

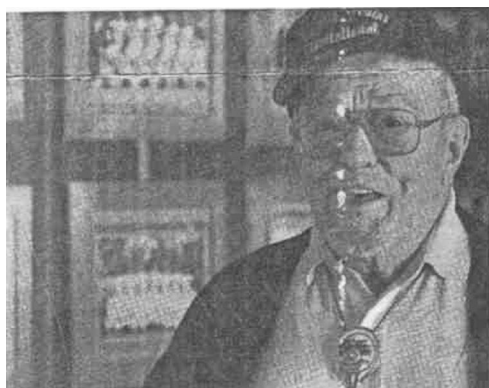
⁷ Paul Anderson, „There is something wrong down here: The Smith’s Mine Disaster, Berkrik, Montana, 1943, „ *Montana The Magazine of Western History*, 38 (ljetu 1989), 6.

⁸ Vidi Paul Anderson, „There is something wrong down here“, 13, za šire objašnjenje pada potrebe za ugljenom nakon II svjetskog rata i potrebe za dizel lokomotivama.

⁹ Kao i većina stanovnika, Johnova braća i sestre su postepeno počeli život izvan brda Berkrika. Neki su ostali u Montani, neki su se raštrkali po čitavoj zemlji. Potpuna asimilacija Johnove porodice sa američkim načinom života nikada nije bila više od važnosti nego kada je Johnova porodica bila direktno pogođena događajima od 11. septembra 2001. Johnov sin Stan, koji je radio u Svjetskom trgovinskom centru, nekoliko dana prije nego što je zgrada srušena, odlučio je da ode na put u Kinu. On je bio jedini preživjeli među svojim kolegama.

U sezoni 1938-39. sa Crusejdersima iz Bilings politehničkog instituta,
Majk je nosio broj 17 (srednji red, četvrti sa lijeve strane)

„Bio sam kao puma“, prišea se Mike Barović kad su ga sa 88 godina intervjuisali o košarkaškoj karijeri. „Uvijek sam bio u potrazi za krvlju. Nikada se nijesam predavao bez obzira ko je igrao protiv nas.“ 27. februara 1943. godine eksplozija u rudniku Smit br. 3 usmrtila je 74 rudara, zajedno sa Majkovim ocem, i to je bilo mrtvačko zvono za grad. Broj stanovnika prema popisu iz 2000. godine iznosio je 83, ali je do danas taj broj porastao.